

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2023.22.2.48-55>

Podpora dieťaťa s osobitosťami v pohybovom prejave

Support of a Child with Particularities in Movement Expression

Zuzana Fábry Lucká

Abstract

The article discusses the issue of supporting a child with particularities in movement expression, which make it difficult for him to be included and to live in a kindergarten environment every day. It defines expression as a manifestation of internal and external factors in the context of sensory processing disorders in the child's preschool age. The contribution is a partial output of the KEGA project no. 0026UK-4/2021 Preventive Strategies of Specific Learning Disabilities in Terms of Graphomotor Skills in Preschool Age.

Keywords: Movement expression. Non-verbal expression. Sensory processing disorders.

Úvod

Pohyb je prirodzenou súčasťou života človeka už od vnútromatericového vývinu. Zároveň je významnou informáciou pri posudzovaní vývinových parametrov v období detstva. Konkrétne aj pediater pri povinných skríninových zameriava svoju pozornosť na oblasť psychomotoriky. Preto je potrebné zdôrazniť, že všetky identifikované osobitosti vo vývine dieťaťa v spomenutej oblasti by mali byť riadne zaznamenané a komunikované (a v prípade potreby odporúčené na konzultáciu k ďalšiemu špecialistovi).

Po narodení dieťaťa sa pohyb stáva taktiež prostriedkom komunikácie, v neverbálnych prejavoch. Dieťa prostredníctvom neho komunikuje s rodinnými príslušníkmi a skutočne je na rodičovi, ako a či dokáže identifikovať potreby svojho dieťaťa na základe neverbálneho prejavu, pohybu a ďalších motorických prejavov. Ako sa dieťa vyvíja, je jeho pohybový prejav nielen cielenejší, ale aj špecifickejší.

Pohybové hry sú základom pohybovej aktivity dieťaťa aj po nástupe do prostredia materskej školy. Stávajú sa prostriedkom k budovaniu sociálnych zručností, nadväzovaniu prvých rovesníckych a kamarátskych vzťahov. Ak však dieťa v predškolskom veku je v pohybových aktivitách limitné, napríklad nevie/nedokáže sa začleniť do prostredia môžu byť v správaní pozorovateľné

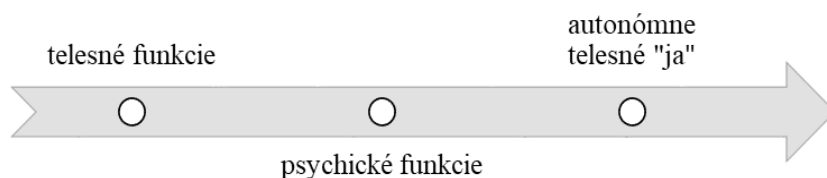
špecifiká. Tie môžu byť neskôr identifikované ako problémové, pravdepodobne spôsobené zmeneným procesom spracovania vnemov z okolia. Ide o fenomén, ktorý Raynaud et al. (2015) a Okumura et al. (2020) považujú za výsostne aktuálny a odporúčajú mu venovať náležitú pozornosť.

Špecifiká pohybovej expresie v predškolskom veku dieťaťa

Pohyb nie je len motorický prejav, či jeho prepojenie s psychickými funkciami. Zahŕňa tiež vlastnú expresiu dieťaťa aj s využitím iných prostriedkov, ako napríklad prostredníctvom výtvarnej či hudobnej expresie (Valachová, 2022). Pohyb je súčasťou všetkých aktivít, ktoré dieťa vykonáva. Pohybový prejav, integrujúci aj umelecké médium, môže byť u dieťaťa v predškolskom veku nástrojom prevencie, diagnostiky a intervencie (Tulák Krčmáriková, 2020). Taktiež hudobný prejav nevyhnutne zahŕňa aj špecifické pohybové elementy (Habalová, 2021). Ak ide o dieťa s rizikovým či ohrozeným vývinom, jeho prejav zahŕňajúci aj vnímanie telesnosti, môže byť prejavom v každodenných bežných činnostiach (Kováčová, 2022a; Magová, Kožík Lehotayová, 2020).

Na dieťa v predškolskom veku sú v rámci kolektívu triedy požadované zvýšené nároky. Dieťa musí dodržiavať normy a štandardy, udržiavať koncentráciu v zámerne orientovaných činnostiach, primerane ku situácii reagovať. Ak tomu tak nie je, sú dieťaťu pripisované rôzne diagnózy, ako napríklad porucha správania, porucha pozornosti, či hyperaktivita (Fábry Lucká, 2017). Možnosť, že by dieťaťu mohol pedagogický pracovník byť nápomocný napríklad len úpravou prostredia, je pre mnohých zúčastnených len ťažko uchopiteľná predstava. Telesné prežívanie zahŕňajúce aj vnímanie priestoru, je úzko prepojené s psychickým prežívaním. Prežívanie v kontexte psychosomatiky je problematikou, ktorej je venovaná pozornosť už dlhodobo (Poněšický, 2002). Pri tom prepojenie medzi psychickým a fyzickým prežívaním a skúmať vzťahy medzi telom a dušou, je dávno známou premennou (Poněšický, 2002). Zimmer (2019) tvrdí, že dieťa v období predškolského veku dotvára svoje autonómne telesné „ja“, ktoré vychádza práve zo spojitosti telesných a psychických funkcií. Uvedené telesné „ja“ je základom pre prežívanie dieťaťa vzhľadom na jeho osobitosti (Schéma 1).

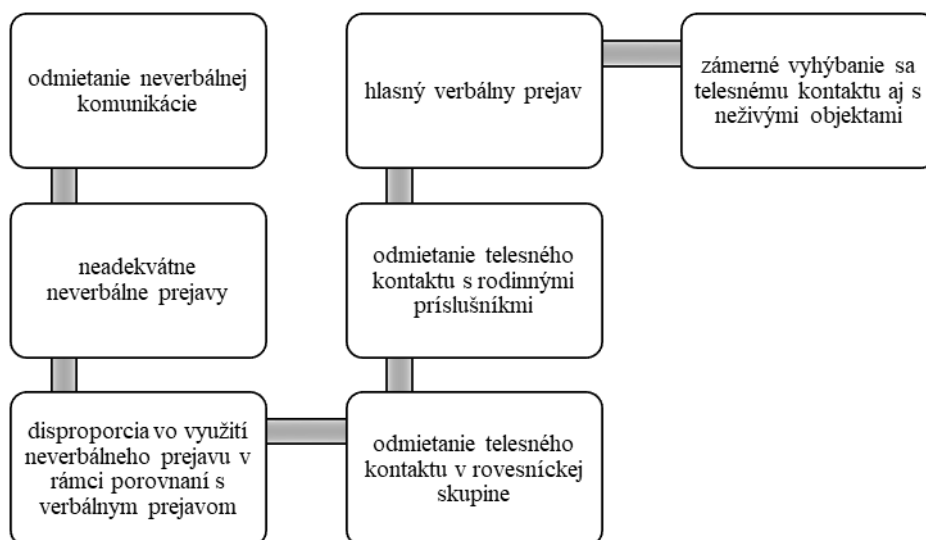
Schéma 1: Autonómne telesné ja

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Ecevit, Şahin (2021) sa zaoberali vzťahom medzi motorickými zručnosťami a sociálnymi zručnosťami dieťaťa v predškolskom veku. Zaujímavým je ich pohľad z hľadiska pohlavia a telesnej hmotnosti dieťaťa, ktorý má podľa záverov výskumu priamy dopad na obe z uvedených zručností. Práve konkrétna intervencia zameraná na pohyb je vhodným nástrojom na diagnostiku, zároveň je však aj prostriedkom prevencie v kontexte rovesníckych vzťahov v skupine (Clark, Kingsley, 2020). Z autorského výskumu (Fábry Lucká, 2020) vyplynulo, že najčastejšie sa špecifiká v tzv. problémovom správaní v skupine detí predškolského veku prejavovali najmä prostredníctvom neverbálnej expresie (Schéma 2).

Schéma 2: Špecifiká v neverbálnej expresii u detí v predškolskom veku

Zdroj: vlastné spracovanie

V pohybovom prejave je teda možné identifikovať problémy vo vývine dieťaťa, ale aj v jeho prežívaní každodenných situácií. V rámci diagnostického procesu je možné identifikovať zmeny v životnej situácii dieťaťa a poskytnúť mu tak jasnú a cieleňú pomoc. Pohybové kompetencie, problémy s koordináciou pohybov tela a artikulačných orgánov môžu evokovať neskoršie problémy v grafomotorike dieťaťa po nástupe do školského prostredia (Kožík Lehotayová, 2022). Ak je problém dieťaťa identifikovaný už v predškolskom veku, cieleňú intervenciou je možné dosiahnuť zlepšenie. Ak však má dieťa prejavy poruchy sensorického spracovania, je intervenčnou stratégiou najmä úprava prístupu zo strany pedagóga a úprava podmienok pre vzdelávanie. Vzhľadom na školský systém v našich podmienkach, sú tieto premenné závislé najmä od konkrétneho školského zariadenia.

Hypersenzitivita verus hyposenzitivita v prežívaní dieťaťa v predškolskom veku

Porucha senzorického spracovania je neurovývinovou poruchou, často sprevádza napríklad diagnózu spätú s poruchami autistického spektra, poruchu pozornosti, či poruchu pozornosti s hyperaktivitou. Po nástupe do školského prostredia sa problémy v spracovaní senzorických vnemov prejavujú nielen v rámci rovesníckeho kolektívu, ale zasahujú aj do každodenných pedagogických činností.

Poznanie špecifik prežívania dotyku na škále hypersenzitivita – hyposenzitivita sa ukázalo ako kľúčové, najmä v detskom kolektíve. Znalosť osobitostí v zmyslovom systéme dieťaťa zo strany pedagogických pracovníkov, je dôležitým faktorom aj v súvislosti s možným problémovým prejavom v rámci triedy v bežnej materskej škole. Úprava prístupu a podmienok prostredia môže umožniť dieťaťu, aby sa malo možnosť zapojiť do sociálnych a vzdelávacích aktivít a stať sa tak súčasťou rovesníckeho kolektívu.

Svoju úlohu má znalosť problematiky aj pri nástupe do bežnej základnej školy. Najmä nepripravenosť odborníkov v školskom prostredí je faktorom, ktorý je bariérou inkluzívnemu prístupu (Kováčová, 2022b; Vodičková, 2020). Ako naznačuje samotný názov, v prípade hypersenzitivity ide o zvýšenú citlivosť a v prípade hyposenzitivity o zníženú citlivosť senzorického systému (Delaney, 2008).

V rámci realizácie autorského výskumu sme zmapovali najčastejšie symptómy, ktoré hypersenzitivitu a hyposenzitivitu v zmyslovom systéme dieťaťa preukazujú (Fábry Lucká, 2019). Uvádzame ich v prehľadnej Tabuľke č. 1.

Tabuľka 1: Symptómy prejavujúce hyposenzitivitu a hypersenzitivitu v troch senzorických systémoch

SENZORICKÝ SYSTÉM	Symptómy prejavujúce hypersenzitivitu	Symptómy prejavujúce hyposenzitivitu
Taktilný systém	<ul style="list-style-type: none"> • zvýšená citlivosť na dotyky vo všeobecnosti • zvýšená citlivosť na dotyky od cudzích ľudí • zvýšená citlivosť na nešpecifické materiály (neohraničené, z rôznorodých materiálov ako je guma, pena, strapce)	<ul style="list-style-type: none"> • znížená citlivosť na dotyky vo všeobecnosti • znížená citlivosť na dotyky od cudzích ľudí • vyhľadávanie silných taktilných podnetov (až sebapoškodzovanie), materiálov • vyhľadávanie ohrozujúcich situácií

Proprioceptívny systém	<ul style="list-style-type: none"> • „prežívanie“ vlastného pohybu (evidentná námaha pri vykonávaní pohybov veľkých svalových skupín, kostí a šliach) 	<ul style="list-style-type: none"> • „prežívanie“ vlastného pohybu v extrémnych hraniciach, • problém s vnímaním vlastného telesného „ja“ • problém vo vnímaní hraníc vlastného tela
Vestibulárny systém	<ul style="list-style-type: none"> • odmietanie pomôcok v terapeutickom prostredí, ktoré súvisia so zmenou polohy hlavy v priestore; • odmietanie aktivít, ktoré súvisia so stratením kontaktu so zemou, vyžadovanie si stálosti podmienok v pohybe. 	<ul style="list-style-type: none"> • vyhľadávanie aktivít so zmenou polohy hlavy – hojkanie, skákanie, kývanie sa do strán, zmena polohy tela vo výške, vyhľadávanie podnetov vo výške

Zdroj: modif. Fábry Lucká (2019)

Symptómom prejavujúcim **hypersenzitivitu** tak môže byť v taktilnom systéme zvýšená citlivosť na dotyky (od blízkych ľudí aj v kontakte s cudzími ľuďmi), ale aj na materiály, ktoré nemajú jasný ohraničený tvar. Pre dieťa s hypersenzitivitou môže byť takýto kontakt až bolestivý. V proprioceptívnom systéme ide najmä o na prvý pohľad až príliš fyzicky náročný úkon aj v minimálnom pohybovom prejave. Vo vestibulárnom systéme môže dieťa prejavovať odmietanie aktivít, ktoré sú instabilné, či ktoré vyžadujú zmenu polohy hlavy či tela v priestore.

Symptómom prejavujúcim **hyposenzitivitu** na opačnej strane odchýlky od motorického prežívania senzorických vnemov, môže byť v taktilnom systéme naopak vyhľadávanie silných, tlakových podnetov, dieťa necíti na povrchu tela dotyk od iného človeka (bez ohľadu na to, či ide o blízke osoby). Táto necitlivosť môže viesť až ku vyhľadávaniu situácií, ktoré sú ohrozujúce pre dieťa aj pre jeho okolie. Rovnaké špecifiká dieťa navonok prežíva aj v proprioceptívnom systéme, kde nevnímanie vlastných telesných hraníc súvisí tiež s predstavou o veľkosti vlastného tela. Nevie odhadnúť veľkosť medzery/uličky, ktorou má prejsť, pri prechádzaní triedou naráža do iných osôb aj nábytku. Ide o dieťa, ktoré pôsobí ako dieťa s dyspraxiou. Vo vestibulárnom systéme taktiež vyhľadáva až ohrozujúce situácie. Na to, aby daný vnem cítilo, totiž potrebuje opäť silný podnet, ktorým môže byť skákanie z výšok, prudké vychyľovanie vlastného tela do strán, či hojkanie.

Na to, aby sme dieťaťu s poruchou senzorického spracovania vedeli byť nápomocní, je potrebné zamerať sa na tzv. senzorické stratégie, ako podporný činiteľ v bežnom prostredí. Prvotnou potrebou je znalosť špecifik

v pohybovom prejave, respektíve v uvedených systémoch. Dieťa s hypersenzitivitou nevyzývame ku kolektívnym aktivitám, ktoré sú späté napríklad s podávaním rúk, potľapkávaním po chrbte a podobne. Naopak, dieťa s hyposenzitivitou potrebuje pri kolektívnych aktivitách sprevádzanie, ako faktor predchádzania zraneniam, a to tak u dieťaťa, ako aj v rovesníckej skupine. Vo všeobecnosti je však potrebné zamerať sa na nasledovné faktory, ako účinné stratégie podpory dieťaťa (Tabuľka 2).

Tabuľka 2: Stratégie podpory dieťaťa s hypersenzitivitou a hyposenzitivitou

• znalosť problematiky poruchy senzorickeho spracovania v kontexte pochopenia pojmov hypersenzitivita – hyposenzitivita;
• komunikácia s rodinným prostredím dieťaťa, poznanie zvláštností, ktoré sa v jeho správaní prejavujú v dôsledku poruchy senzorickeho spracovania, a to aj v domácich podmienkach;
• úprava prostredia (ak poznáme špecifiká konkrétnej poruchy, zvyšuje to možnosti pedagóga upraviť prostredie triedy v rámci svojich možností);
• variabilita v ponúkaných aktivitách (dieťaťu ponúkame a zapájame ho do takých aktivít, ktoré rešpektujú osobitosti v jeho senzorickej vnímaní);
• variabilita v časovej úprave aktivít (napríklad skrátenie aktivity na čas, po ktorý je dieťa schopné „tolerovať“ kontakt s iným človekom, či materiálom).

Zdroj: modif. Fábry Lucká (2021)

V prípade prejavov poruchy senzorickeho spracovania u dieťaťa v predškolskom veku v školskom prostredí ide často o situáciu, ktorá nie je náročná len pre dieťa samotné, ale aj pre rovesnícky kolektív a pedagóga v triede. Znalosť špecifik je dôležitá, nepomerne menej dôležitá je však aj podpora triedneho prostredia napríklad prostredníctvom účasti člena inkluzívneho tímu, konkrétne pedagogického asistenta. Primárnym cieľom je udržať vzdelávací proces v predškolskej triede bezpečný pre všetkých aktérov.

Záver

Telesnosť a pohyb v prejave dieťaťa s poruchou senzorickeho spracovania je kľúčovou oblasťou, nakoľko takéto dieťa prežíva všetky situácie veľmi intenzívne. A to aj v prípade, ak v jeho prejave dominuje hyposenzitivita v telesnom vnímaní, hoci to nemusí byť na prvý pohľad zjavné. Špecifiká oboch protipólov vo vnímaní vlastnej telesnosti je potrebné poznať zo strany okolia, vzťahných osôb, pedagogických pracovníkov či iných odborných pracovníkov (najmä ak ide o neštandardný vývin dieťaťa či o dieťa so zdravotným znevýhodnením). Práve poznanie je kľúčom ku úspešnej adaptácii do školského prostredia. Poznanie je cestou, ako dieťaťu uľahčiť prístup ku vzdelávacím aktivitám, sociálnemu prostrediu, ale aj ku vytváraniu a udržiavaniu vzťahov.

Bibliografia

- Ecevit, R. G., Şahin, M. (2021). Relationship between motor skills and social skills in preschool children. In *European Journal of Education Studies*. 2021, 8(10). <https://doi.org/10.46827/ejes.v8i10.3928>
- Clark, G.F., Kingsley, K. L. (2020). Occupational Therapy Practice Guidelines for Early Childhood: Birth–5 Years. In: *American Journal of Occupational Therapy*. 2020, 74(3). <https://doi.org/10.5014/ajot.2020.743001>
- Fábry Lucká, Z. (2017). Liečebnopedagogická diagnostika problémového správania detí v psychomotorickej terapii. In Lessner Lištiaková, I. (Ed.). 2017. *Liečebnopedagogická diagnostika situácie dieťaťa s problémami v správaní*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2017. ISBN 978-80-223-4427-2. s. 74 – 93.
- Fábry Lucká, Z. (2019). *Evalvácia efektívnych faktorov multisenzorických prístupov v liečebnej pedagogike*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-4864-5.
- Fábry Lucká, Z. (2020). Pohyb ako prevencia znižovania agresie v predškolskom veku. In Chanasová, Z. (Ed.). 2020. *Štúdie o latentnej agresii III*. Ružomberok: VERBUM. ISBN 978-80-561-0807-9.
- Fábry Lucká, Z. (2021). *Psychomotorická terapia v detskom veku*. Bratislava: Univerzita Komenského. 2021. ISBN 978-80-223-5202-4.
- Habalová, M. (2021). Hudobná tvorivosť a expresivita v predškolskom a školskom veku. In *Expresivita vo výchove IV*. Bratislava: Univerzita Komenského. 2021. ISBN 978-80-223-5265-9.
- Kováčová, B. (2022a). Zapínanie gombíkov ako súčasť samostatnosti dieťaťa s ľahkým stupňom mentálneho postihnutia. In Kučerka, D., Kováčová, B., Kujlovská, A. (Eds.) 2022a. *Expresivita vo výchove V*. České Budějovice: Vysoká škola technická a ekonomická. ISBN 978-8-7468-197-4.
- Kováčová, B. (2022b). Reálna podpora inkluzívneho vzdelávania v slovenskej materskej škole. In *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae*. 2022b, 21(3), 31 – 40. <https://doi.org/10.54937/ssf.2022.21.3.31-40>
- Kožík Lehotayová, B. (2022). Aspekty alternatívnej pedagogiky v podpore grafomotoriky. In *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae*. 2022, 21(4), 76 – 81. <https://doi.org/10.54937/ssf.2022.21.4.76-81>
- Magová, M., Kožík Lehotayová, B. (2020). Intervencia zameraná na deficit čiasťkových funkcií u detí v predškolskom veku. In Magová, M. (Ed.) 2020. *Poradenský systém orientovaný na dieťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v materskej škole*. Ružomberok: Verbum. ISBN 978-80-561-0799-7.
- Okumura, T., Kumazaki, H., Singh, A. K., Touhara, K., Okamoto, M. (2020). Individuals with autism spectrum disorder show altered event-related potentials in the late stages of olfactory processing. In *Chemical senses*. 2020, 45(1), 37 – 44. <https://doi.org/10.1093/chemse/bjz070>

- Ponešický, J. (2002). *Psychosomatika pro lékaře, psychoterapeuty i laiky*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-216-8.
- Raynaud, J. P., Boucher, E., Maffre, T. (2015). Toileting issues in children with autistic spectrum disorder and mental retardation. In *Neuropsychiatrie de l'Enfance et de l'Adolescence* 2015, 63(2), 99-108. <https://doi.org/10.1016/j.neurenf.2014.06.001>
- Ťulák Krčmáriková, Z. (2020). Výtvarný prejav ako nástroj prevencie, diagnostiky a intervencie u detí v predškolskom veku. In Magová, M. (Ed.) 2020. *Poradenský systém orientovaný na dieťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v materskej škole*. Ružomberok: Verbum. ISBN 978-80-561-0799-7.
- Valachová, D. (2022). Expresívne zobrazenie základných symbolov v kresbe detí predškolského veku. In *Expresivita vo výchove V*. České Budějovice: Vysoká škola technická a ekonomická. ISBN 978-8-7468-197-4.
- Vodičková, B. (2020). Identification of supporting phenomena and barriers of inclusion in the pedagogical practice of teachers in a kindergarten in Bratislava. In *Journal of Exceptional People: an international journal for education and special studies*. 2020, 2(17), 63 – 73.
- Zimmer, R. (2019). *Handbuch Psychomotorik*. Zlín: Graspo CZ, 2019. ISBN 978-3-451-38580-3.

Príspevok je čiastočným výstupom projektu KEGA č. 0026UK-4/2021 Preventívne stratégie špecifických porúch učenia z hľadiska grafomotorických zručností v predškolskom veku.

Doc. Mgr. Zuzana Fábry Lucká, PhD.

Katedra liečebnej pedagogiky

Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta

Račianska 59, 813 34 Bratislava

lucka@uniba.sk